

94 NUMARALI GALATA ŞER'İYYE SİCİLİ¹ (H. 1074–1075 / M. 1663–1664)

Galata Court Register Numbered 94 (Dated A.H. 1074-1075/A.D. 1663-1664)

Sevgi AKKOYUN®

Özet

Şer'iyye sicilleri, Osmanlı tarihi araştırmalarında kullanılan ana kaynaklar arasında yer almaktadır. Üretildikleri dönemin idari, hukuki, iktisadi, sosyal ve kültürel yönlerine ışık tutan siciller, diğer kaynaklarda olmayan pek çok ayrıntıya sahiptir. Bu çalışmada Galata Mahkemesi'ne ait 94 numaralı şer'iyye sicili tanıtılmakla birlikte aynı zamanda defterdeki kayıtlar içerdikleri konulara göre şahıs hukuku, aile hukuku, miras hukuku, ticaret hukuku ve ceza hukuku başlıkları altında sınıflandırılarak Galata'nın 1663-1664 tarihindeki sosyo-ekonomik hayatına dair değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Şer'iyye Sicilleri, Galata, Sosyal Yapı, Ekonomik Yapı.

Abstract

Şer'iyye registers are among the main sources used in Ottoman history studies. The Şer'iyye court registers shed light on the administrative, legal, economic, social and cultural aspects of the period in which they were produced have many details that are not available in other sources. In this paper, the Galata court register numbered 94 will be introduced and examined under the titles of personal law, family law, inheritance law, commercial law and criminal law. Based on these recording evaluations will be made regarding on the socioeconomic life of Galata between A.D. 1663 and 1664.

Key Words: Ottoman, Sharia Register, Galata, Social Structure, Economic Structure.

---

¹ Bu makaleye konu olan 94 Numaralı Galata Şer'iyye Sicili, Prof. Dr. Rıza KARAGÖZ danışmanlığında "Galata Mahkemesine Ait 94 No'lu (H. 1074-1075) Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi" ismiyle Sevgi AKKOYUN tarafından 2019 yılında yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.

* Arş. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, sevgi.akkoyun@omu.edu.tr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6819-7098>
Makale geliş tarihi: 30.09.2021 Makale kabul tarihi: 19.10.2021

Giriş

Şer'iyeye sicilleri, kadıların kendilerine tanınan yetki ve sorumluluk çerçevesinde verdikleri kararların ve ürettikleri diğer kazaî belgelerin suretlerini ihtiva etmektedir. Klasik dönem sicillerinde merkezden gelen emirlerin de bu defterlere kaydediliyor olması sicillerin önemini daha da arttırmaktadır. Osmanlı Devleti'nin hukuki ve adli yapısını anlayabilmek için zengin bilgiler barındıran siciller aynı zamanda dönemin toplumsal hayatını ve aile yapısını ortaya koyabilmek için başvurulabilecek ana kaynaklar arasında yer almaktadır.

Adli ve idari birimin başında yer alan kadılar, padişahın ve dolayısıyla devletin taşradaki temsilcisi, halkın da devletle olan ilişkisinde ilk başvuru merci idi. Bu nedenle siciller yerel tarih çalışmalarının da vazgeçilmez kaynaklarından birisi olmakla beraber ait oldukları bölge ve dönem hakkında önemli bilgiler içermektedir. Adli ve idari görevler dışında beledi ve güvenlik görevleri bulunan kadılar aynı zamanda mukataa ve iltizam işlerini yürütmekle yükümlü olan; şehirlerin inşa ve imarından sorumlu, ilim ve toplum hayatının ilerleyişinde rol oynayan; yetki alanları geniş olan görevlilerdir. Bu nedenle tuttıkları defterler, toplumu her yönüyle ele almaktadır.

Siciller, Osmanlı tebaası Müslüman ve gayrimüslim cemaatler arasında toplumsal ve ekonomik olaylara ışık tutması açısından da son derece önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Kendi cemaat mahkemelerine başvurma hakları olduğu hâlde çoğu zaman kadı mahkemelerini tercih eden gayrimüslimler ile ilgili pek çok kayıt mevcuttur. Söz konusu kayıtlar, Osmanlı şehrindeki Müslim ve gayrimüslimlerin hangi şartlarda yaşayıp Osmanlı toplumu ile bütünleştiğini, sosyal ve ticari ilişkilerini gözler önüne sermektedir. Sicillerde yer alan kayıtlar sadece Osmanlı tebaası müslim-gayrimüslim ilişkilerini değil aynı zamanda ecnebilerle olan ticari ve ekonomik ilişkiler üzerinden Avrupa tarihine de ışık tutmaktadır.

Günümüze kadar ulaşabilen şer'iyeye sicillerinin sayısı 19.000 kadardır. Bunlar içerisinde Galata Mahkemesi sicilleri, ait olduğu Galata Kazası'nın, paytahtın hemen yanı başında bulunması ve özellikle sosyal ve ekonomik yapısı ile ilgi çeken ve merak uyandıran bir yer olması nedeniyle, ayrı bir öneme sahiptir. Nitekim incelediğimiz Galata Kazası'na ait 94 numaralı şer'iyeye sicilindeki kayıtlar 1663–1664 tarihlerinde Galata Kazası dahilinde yaşayan toplumun aile yapısı, yaşantısı, kültürü ve ekonomisine ışık tutmaktadır.

Şer'iyeye Sicillerinin Muhtevası

Kadıların verdikleri ilam, hüccet ve cezalarla; görevleri gereği tuttıkları çeşitli kayıtları ihtiva eden defterlere kadı sicilleri, kadı divanı, mahkeme defterleri, zabt-ı vekayi, sicillât-ı şer'iyeye ve yaygın kullanımı ile şer'iyeye sicilleri veya sicil

defterleri denilmektedir². Bu defterlerdeki adli kayıtların başında ilamlar, hüccetler, vakfiyeler ve ma'rûzlar gelir³. İlam, bir davanın mahkemece nasıl bir hükme bağlandığını gösteren belgedir. Hüccet ise ilamdan farklı olarak; hüküm ihtiva etmeyen, sadece kadı huzurunda iki tarafın anlaşmaya vardıklarına dair kadının tasdikini içeren belgedir⁴. Kadıların noterlik işlemlerinin bir ürünü olan hüccetlerin aslı taraflara verilirken bir sureti de sicillere kaydedilmiştir. Maruz başlığı altında sicillere kaydedilen belgeler ise halk tarafından çeşitli konularda mahkemeye yapılan şikayetleri, kadıların emriyle yapılan keşif ve tahkikat raporlarını ve üst makamlara arz ettikleri konuları ihtiva etmektedir⁵. Bu yazılı belgeler dışında şer'iyye sicillerinde yer alan ve kadının kendisine denk veya daha aşağı rütbedeki şahıs yahut makamlara hitaben kaleme aldığı yazılı belgelere ise mürâsele denilmektedir⁶. Kadılar idari görevleriyle ilgili olan vakıf senetleri, satım, bağış, ödünç, vasiyetname gibi her türlü hukuki işlemleri ve padişah tarafından kendisine gönderilen fermanları, beratları ve benzeri emirleri, sadrazam, beyler beyi ve kazaskerlerden gelen buyurulduları ve diğer yazılı belgeleri de sicillere kaydederlerdi⁷. Hasılı bu defterler içerisinde toplumu ilgilendiren pek çok konuda binlerce kayıt yer almaktadır.

Bu defterlerin dili ise 16. yüzyıl sonlarına kadar Arapça iken zamanla kayıtların neredeyse tamamı Türkçe tutulmaya başlanmıştır. Vakfiyeler, bazı tereke ve aile hukukuna ilişkin kayıtlar ve kadıların göreve başlamasını gösteren kısımlar ise çoğu zaman Arapça kaleme alınmışlardır. Ayrıca herhangi bir belge içinde de yer yer Arapça ibareler yer alabilmektedir⁸.

Galata Kadılığı

Osmanlı'da kadılık müessesesi kaza, sancak ve eyalet kadılıkları olarak üç sınıf üzerine kurulmuştu. Herhangi bir idari birimin askerî işleri hariç idari, hukuki, mahallî işlerinin kadılar tarafından görülmesi itibarıyla kaza kavramı idari teşkilatımıza girmiştir⁹. Kaza denilen bu adli ve idari birimin başına; divandan ve

² Yunus Uğur, "Şer'iyye Sicilleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul 2010, s. 8-9.

³ Abdülaziz Bayındır, *İslam Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul 2015, s. 27.

⁴ Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2018, s. 345, 350.

⁵ Abdülaziz Bayındır, *İslam Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, s. 41-42.

⁶ Ahmed Akgündüz, *Şer'iyye Sicilleri I*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1988, s. 38.

⁷ Akgündüz, a.g.e. s.39. Salih Kahrıman ve Fuat Recep, *İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi 90 Numaralı Sicil*, İsam Yayınları, İstanbul 2012, s.19

⁸ Fethi Gedikli, "Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 3, S. 5, 2005, s. 188.

⁹ A. Refik Gür, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadılık Müessesesi*, Haz. M. Nihat Aryol, İstanbul 2017, s. 63. Bugünkü idarî teşkilatta ilçenin karşılığı olan kazâ, Osmanlılar'da hem kadının idare bölgesini hem de bu bölgeyi tanımlayan coğrafi bir terim özelliği gösterir. Tamamen Osmanlılar'a has bir

padişahın emir alan veya devletin bu iki yüksek yetki yerleri ile aracısız yazışabilen; görev ve yetki alanı geniş kadılar getirilmiştir. Padişah ve onun divanı, bu sistem yoluyla memleketi kendisine bağlamakta, kanunları ve buyruklarını kadılıklar eliyle uygulamaktaydı¹⁰. Bu nedenle Osmanlılar ilk dönemlerden itibaren fethettikleri bir bölgeye ilk olarak yargı ve yönetimden sorumlu bir kadı ile yürütme ve icradan sorumlu bir bey atıyorlardı¹¹. İstanbul'a ise merkezde yer aldığı için yalnızca ulemadan bir kadı ve ehl-i örf mensup bir subaşı atanmıştı¹². Nüfusun zamanla artması ve şehir sınırlarının genişlemesi üzerine İstanbul, biri sur dahilinde ve diğerleri sur haricinde Eyüp, Galata ve Üsküdar kadılıkları olmak üzere dört farklı kadılığa ayrılmıştı¹³. Sur haricindeki bu üç kaza Bilâd-ı Selâse adıyla tabir ediliyordu¹⁴.

Kadılıklar seviye itibarıyla küçük kadılıklar (kaza ve sancak kadılıkları) ve büyük kadılıklar (mevleviyetler¹⁵) olmak üzere iki gruba ayrılmıştı¹⁶. 16. yüzyılın başlarında Rumeli vilayeti 30 sancağa bölünmüştü ve bu sancaklara bağlı 167 kaza bulunuyordu. Galata herhangi bir sancağa bağlı olmayan; 130 akçe yevmiyeli bir kaza kadılığı idi¹⁷. 1552 ve 1574 tarihlerinde Eyüp ile birleştirilerek tek bir kadılık hâline getirilip mevleviyet yapılmıştır. Bu durum uzun sürmemiş ve 1579'da iki kadılık birbirinden ayrılmış ve bu kazalara farklı kadılar atanmıştır¹⁸. 16. yüzyılın

---

idari yapılanma olan kazanın coğrafi bir bütünlüğe sahip idarî bölge haline gelişi XVII. yüzyıldan itibaren tam olarak belirginleşmiştir. Tuncer Baykara, "Kaza", *TDVİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 119.

¹⁰ Mustafa Akdağ, "Osmanlı Rejiminde Hükümet Sistemi", *Türkiye'nin İktisadi ve İhtimai Tarihi*, C. II, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1979, s. 103.

¹¹ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006, s. 108.

¹² Kerim İlker Bulunur, *Osmanlı Galatası (1453-1600)*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2014, s. 194.

¹³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 133. Mustafa Akdağ, "Osmanlı Rejiminde Hükümet Sistemi", s. 84.

¹⁴ Mehmet İpşirli, "Bilâd-ı Selâse", *TDVİA*, C. 6, İstanbul 1992, s. 151.

¹⁵ Osmanlı Devleti'nde dereceleri itibarıyla kadılıklar esas olarak iki gruba ayrılmıştır. Bunlardan ilkinde "mevleviyet kadılıkları", ikincisine ise "kazâ kadılıkları" denilmekteydi. Osmanlılar'da pâyitaht olan Bursa, Edirne ve İstanbul gibi şehirlerle Balkanlar'da, Anadolu'da ve Osmanlı idaresinde bulunan çeşitli Arap topraklarında yer alan gerek stratejik gerekse nüfus ve kültür bakımından önde gelen büyük şehirler yönetim ve halkın güvenliği açısından önem arzettiğinden buraların adli/kazâi idaresinin başına tecrübeli ulemâ gönderilir ve bu kadılıklar mevleviyet olarak anılırdı. Tayin edilen kadılar da mevleviyet rütbesini kazanmış olurdu. Fahri Unan, "Mevleviyet", *TDVİA*, C. 29, Ankara 2004, 467.

¹⁶ Mehmet İpşirli, "İlmiye Teşkilatı", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Edit. Ekmeleddin İhsanoğlu, C. 1, İstanbul 1994, s. 264.

¹⁷ Ercan Alan, "934 (1528) Tarihli Bir Belgeye Göre Rumeli'de Kadılık Müessesesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 46, 2016, s. 171.

¹⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, s. 103. Kazaların birleştirilmesi muhtemelen bu görece atanan kadının kimliği ve derecesi ile ilgilidir. Mesela 1552'de Eyüp mülhakatıyla birlikte Galata kadılığı buyruklan Abdullah bin Abdulkadir, bundan önce yüz akçe ile Selanik, Sidrekapısı ve Galata kadısı olmuş, bu görevdeyken Mısır Evkafı'nın teftişine memur edilmişti. Mısır'daki vazifesinin ardından Eyüp ile birlikte Galata kadısı olan Abdullah bin Abdulkadir, ayrıca Sadrazam Rüstem Paşa'nın iltifatına da mazhar olmuştu. Herhalde verilen görevlerde gösterdiği başarılar

sonlarına doğru Ebussuûd Efendi'nin ilmiyede yaptığı düzenlemeler sonrasında mevleviyetler Haremeyn, Bilâd-ı Hamse, Mahreç ve Devriyye mevalisi sınıflarıyla yeni bir tasnife tabi tutulmuştu¹⁹. Galata ise üçüncü derecedeki mevleviyetlerden olan mahreç mevleviyetleri arasında yer alıyordu²⁰.

17. yüzyıla gelindiğinde mevleviyetler üç ayrı sınıfa ayrılmıştı. Birinci sınıf mevleviyetlerden itibaren derecelerine göre kadılıkların payeleri²¹ vardı. İkinci sınıf mevleviyetler arasında yer alan Galata kadılığı Selanik kadılığından bir derece aşağıda idi. Buna göre Galata kadısı bir derece terfi eder ise iptida Selanik payesini alıp sonra bilfiil Selanik kadısı olabilirdi²².

Evliya Çelebi 17. yüzyılda Galata kadılığını beş yüz akçeli mevleviyetler arasında saymaktadır. Ayrıca yetkisi altında üç yüz kadar köy ile kırk dört yerde yüz ellişer akçe yevmiyeli nahiyeye naibi bulunduğunu bildirmektedir²³. Kadılığın sınırları ise Tophane'den Rumeli Kavağı'na kadar Boğazın Avrupa yakasındaki köy ve kasabaları; Hasköy, Sütluçe ve Kasımpaşa'yla birlikte Halic'in kuzey kıyısını, Marmara'daki Kapıdağ yarımadasını ve muhtemelen de Kırk Kilise (Kırklareli) livasına kadar olan Marmara kıyısının bir bölümünü kapsamaktadır²⁴. Arnavutköy, Yeniköy, Ortaköy ve Kuruçeşme kasabası ile Kara Piri Paşa kasabası da Galata kadılığına bağlı idi²⁵. Marmara Adası ile Mudanya Galata kadısına bağlı birer naiple idare edilen yerlerdi²⁶. Bandırma ve Erdek ise Kapıdağ naibinin yetki

---

Molla Abdullah'ın bu iki kadılıkla birlikte telif edilmesinin temel nedeniydi. 1574'te ise Şeyh Bahaeddinzade Abdullah bin Lütfullah, Süleymaniye Medresesi müderrisliğinden sonra Eyüp ile birleştirilen Galata kadılığına atanmıştır. Abdullah bin Lütfullah, 1579'da Eyüp kadılığı Galata'dan ayrılana kadar bu görevde kalmıştı. İki kadılığın birleştirilmesi Abdullah bin Abdulkadir'in derecesi, Abdullah bin Lütfullah'ın ise kimliği ile ilgili görünmektedir. Kerim İlker Bulunur, *Osmanlı Galatası (1453-1600)*, s. 194.

¹⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmîye Teşkilâtı*, s. 104. Ercan Alan, "Yeni Bir Belgeye Göre XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Mülazemet Sistemi", *Osmanlı Araştırmaları*, S. 49, 2017, s. 91. Levent Kuru, "XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Rumeli Kadılıkları", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 8, S. 2, s. 263.

²⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmîye Teşkilâtı*, s. 106. Mahreç mevleviyeti, ilmiye mesleğinde belirli bir seviyeye ulaşmış çeşitli şehirlerin kadılarının ve bazı müderrislerin derecelerini gösteren bir tabirdir. Mehmet İpşirli, "Mahreç", *TDVİA*, C. 27, Ankara 2003, s. 387.

²¹ XVII. yüzyılın başlarından itibaren, ilmiyede görev bekleyen adayların çoğalması üzerine paye uygulaması başlatılmıştır. Pâye uygulaması gereği önce birden fazla aday İstanbul kadılığı pâyesini alır, bunlardan en kıdemlisi doğrudan bu makama getirilirdi. Mehmet İpşirli, "İstanbul Kadılığı", *TDVİA*, C. 23, İstanbul 2001, s. 306.

²² Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmîye Teşkilâtı*, s. 292.

²³ Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul*, C. 2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s. 392

²⁴ Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul*, C. I, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay ve Enver Özcan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990, s. 127.

²⁵ Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul*, C.1 ve C. 2, s. 371-373-374-377-413-414-419-422.

²⁶ A. Refik Gür, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadılık Müessesesi*, s. 102.

alanı içinde yer alıyordu²⁷. Galata kadısına bağlı birer naip ile idare edilen yerlerden Tophane, Kasımpaşa, Beşiktaş ve Yeniköy kadılıklarına ait müstakil sicillere de dava kayıtları kaydediliyordu. Bu siciller günümüze kadar ulaşmıştır²⁸.

Galata mukataası Kaptan Paşa hassına dahildir²⁹. Kaptan Paşa, bu haslardaki idari işleri, kendi atadıkları subaşlar vasıtasıyla yürütüyordu. Subaşlar hem hassa ait vergileri topluyor hem de bölgenin asayişini sağlayıp suçluları yakalayarak kadı huzuruna çıkarıyorlardı. Galata mukataası 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren padişah haslarına dahil edilmiş ve mukataa gelirleri de buraya merkez tarafından atanan subaşlar tarafından iltizama alınmıştır³⁰.

Galata, Doğudan ve Batıdan gelen ticaret mallarının; özellikle ince Avrupa yünlü kumaşlarıyla İran ipeğinin büyük ölçüde değiş-tokuş edildiği bir antrepo durumundaydı³¹. Uluslararası deniz ticaretinin iskelesi olan bölge, Güney kıyıda Bahçekapı'dan Balat'a kadar; özellikle Türk ve Rumlara ait olan, Marmara'da kıyı denizciligi veya açık deniz gemiciliği yapan teknelerin yaşadıkları bir yerdi³². Burası aynı zamanda, Batı Avrupa tarzındaki mimari yapıları, kiliseleri ve elçileriyle; 1453 yılından önce bile Doğu Akdeniz'de bir Latin uç yerleşimi olarak biliniyordu³³. Osmanlı fethi ile uzun zamandır Karadeniz'e hâkim olan İtalyanların tekeli kırılmış ve yerlerine Osmanlı tebaası Türkler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler geçmiştir³⁴. Zamanla, Müslüman-Türk halkı çoğunluğu oluşturmakla beraber bir liman ve ticaret şehri olan Galata, öbür Akdeniz liman şehirleri gibi kozmopolit niteliğini daima saklamıştır³⁵.

17. yüzyıla gelindiğinde Galata diğer kadılıklara nazaran yoğun bir Avrupalı nüfus barındırmakta idi. Buradaki ticari hareketliliğin vazgeçilmez unsurlarından biri olan Rumlar Galata'nın Hasköy, Kasımpaşa ve Tophane yerleşkelerinde ikamet ediyorlardı. Buralarda çok sayıda kiliseleri olan Rumlar için Galata faaliyet ve haber merkezi idi³⁶. Ermeniler ise Cenevizliler zamanından beri Galata'da oturuyorlardı. Fatih'in iskân politikası çerçevesinde ülkenin değişik bölgelerinden İstanbul'a sürülen bir kısım Ermeni'de Galata'ya yerleştirilmişti³⁷. Yahudiler çoğunlukla iki farklı semtte ikamet etmişlerdi. Ermeniler gibi Galata'nın

²⁷ Kerim İlker Bulunur, *Osmanlı Galatası (1453-1600)*, s. 200.

²⁸ Galata, Tophane, Kasımpaşa, Beşiktaş ve Yeniköy kadılıklarına ait sicil katalogları için bkz. Ahmet Akgündüz, *Şer'îye Sicilleri: Mahiyeti, Toplu Katalogu ve Seçme Hükmümler*, C. I, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1988. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmîye Teşkilâtı*, s. 137.

²⁹ İdris Bostan, Kapudan Paşa, *TDVLA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 355.

³⁰ Kerim İlker Bulunur, *Osmanlı Galatası (1453-1600)*, s. 205.

³¹ Halil İnalçık, *İstanbul Tarihi Araştırmaları*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s. 282.

³² Robert Mantran, *İstanbul*, C. 1, s. 87.

³³ Daniel Goffman, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700*, Çev. Ülkün Tansel, İstanbul 2014, s. 231.

³⁴ Kerim İlker Bulunur, *Osmanlı Galatası (1453-1600)*, s. 285.

³⁵ Halil İnalçık, "Galata", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 3, s. 352.

³⁶ Robert Mantran, *İstanbul*, C. 1, s. 50-52-55.

³⁷ Kerim İlker Bulunur, *Osmanlı Galatası (1453-1600)*, s. 157-158.

doğusunda, Karaköy civarındaki mahallelerde yaşıyorlardı³⁸. 1570'lerden itibaren Endülüs'ten göç eden bazı Arap kökenli topluluklar da Galata'da, sonradan Arap Camii adıyla anılacak olan San Domenico Kilisesi çevresine yerleştirildiler³⁹.

Fetihten sonra Müslümanların Galata'da ilk yerleştirildikleri bölgeler, Kasımpaşa ve Tophane idi. II. Mehmed'in başlattığı bilinçli iskân politikası yirmi beş yıl içinde bölgede Müslüman mahallelerin oluşmasını sağlamış, giderek daha fazla Müslüman bu semtlere yerleşmiştir. Zamanla dış mahallelerde de yoğun bir Müslüman nüfus yaşamaya başlamıştır. Nitekim 16. yüzyıla gelindiğinde bölgedeki en kalabalık nüfusu Müslümanlar teşkil ediyordu. 17. yüzyılda ise kazanın hemen her yerinde Müslümanlar yaşıyordu ve bölgede 12 camiye karşılık altı gayrimüslim ibadethanesi vardı⁴⁰.

Gayrimüslimler, İslam hukuku tarafından tanınmış bir otonomi çerçevesinde; şahıs, aile ve miras hukukuyla ilgili davalarını kendi ruhani meclislerine götürebildikleri gibi; isterlerse kadı mahkemelerine de gidebilirlerdi. Kadı Mahkemesi, reaya veya askeri, köylüler veya kentliler, aşiretler, yurtdışından gelen ziyaretçiler ve bireylerin yanı sıra farklı mesleki, dinî veya toplumsal profillere sahip grupların çeşit çeşit nedenlerle temasa geçtiği bir kurumdu⁴¹.

94 Numaralı Galata Şer'iyeye Sicili

Osmanlı döneminde İstanbul ve Bilâd-ı Selâse (Üsküdar, Galata, Eyüp) şeklinde dört bölgeye ayrılan başşehirdeki mahkemelere ait toplam defter sayısı 10.000 civarındadır. Galata Mahkemesi'ne ait 1536–1923 tarihlerini kapsayan 1040 adet sicil defteri bulunmaktadır⁴². Bu defter serilerinin ilk 23'ü 16. yüzyıla aittir ve içerisindeki hükümlerin çoğunluğu Arapça olarak kaydedilmiştir. Sonraki 152 adet defter ise 17. yüzyıla aittir. Bunlar içerisindeki Arapça hüküm sayısı önceki yüzyıla göre oldukça azalmış, yazı dili olarak genellikle Türkçe kullanılmıştır.

³⁸ Brendan Freely-John Freely, *Galata, Pera, Beyoğlu: Bir Biyografi*, Çev: Yelda Türedi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 18.

³⁹ Halil İnalçık, *İstanbul Tarihi Araştırmaları*, s. 282.

⁴⁰ Eric R. Dursteler, *İstanbul'daki Venedikliler*, Çev: Taciser Ulaş Belge, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 233.

⁴¹ Rossitsa Gradeva, "Balkanlar'da Bir Kadı Mahkemesi 17. Yüzyılda ve 18. Yüzyıl Başında Sofya", *Osmanlı Dünyası*, Edit. Christine Woodhead, Alfa Yayınevi, İstanbul 2018, s. 87.

⁴² Bu sicillerin on ikisi İSAM tarafından gerçekleştirilen *İstanbul Kadı Sicilleri Projesi* kapsamında günümüz Türkçesine aktarılmış ve aslı nüshaları da karşılaştırma imkânı vermek üzere her cilde eklenmiştir. Farklı yüzyıllara ait toplam on defter ise tez çalışması olarak ilim dünyasına kazandırılmıştır. Bu çalışmalar, Üsküdar ve Eyüp kadı sicilleri üzerinde yapılan çalışmalar ile karşılaştırıldığında azınlıkta kaldığını ve Galata'nın bakir bir çalışma alanı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

İncelediğimiz 94 numaralı Galata Şer'îye sicili H. 1074–1075 (M. 1663–1664) yıllarını kapsamaktadır. 41 x 14 cm. ebadında olan defter orijinal olarak varak usulüne göre numaralandırılmış olup toplam 95 varaktan oluşmaktadır. Varakların sol üst köşesinde sayfa numaraları yer almaktadır. Defterin kapak kısmında *Galata 1075 Senesi Hücece 14/94* şeklinde açıklama yapılmıştır. Bir numaralı varakta *Bin yetmiş dört Zilhiccesinden bin yetmiş beş Şa'banü'l-mu'azzezine değindir. 1074 – 1075* şeklinde tarih kaydı yer almaktadır. 1074 yılında kazanın kadılığında Halep kazası mazülü Halebî Mustafa Efendi'nin olduğu tespit edilmektedir. 1074 Recebinde bu göreve getirilen Mustafa Efendi 1075 yılının Muharrem ayında vefat etmiştir⁴³. Boş kalan kazanın kadılığı Muhteşem Emiri es-Seyyid Mehemmed Efendi'ye tevcih edilmiştir⁴⁴. Defterdeki ilk kayıt 22 Şaban 1075 tarihine ait bir buyruldudur. Sonraki sayfada yer alan ilk dava kaydı ise 9 Zilhicce 1074 tarihli dir. Sonrasında yer alan 51 dava kaydının Zilhicce tarihli olması defterin Halebî Mustafa Efendi'nin kadılığıyla birlikte tutulmaya başlandığını göstermektedir.

Sicilin son kısmına kadıya gönderilen buyruldular kaydedilmiştir⁴⁵. Bu buyrulduların konuları genel itibariyle hapiste olan kişilerin hür olmak için talepte bulunmaları hakkındadır. Ayrıca kethüda ve mütevellî tayinleri, gemici taifesi, Beyoğlu'ndaki bir meyhanenin kapatılması, ödenmesi gereken vergiler hakkında da kayıtlar bulunmaktadır.

Sicildeki yazılar genel olarak divani ve taliktir. Toplamda 454 adet hükümden 444 adeti Türkçe ve 10 adeti Arapça yazılmıştır. Defter son derece okunaklı olup temiz muhafaza edilmiştir ancak 66 numaralı varaktan sonra defterin alt kısmının birleşim yerinde rutubetten olsa gerek bir aşınma bulunmaktadır. Özellikle 87 numaralı varaktan sonra aşınan kısımların artması bazı kelimelerin okunmasına engel olmaktadır.

⁴³ Uşşakizade İbrahim Hasib Efendi, *Zeyli Şaka'ik*, Haz. Ramazan Ekinci, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2017, s. 518.

⁴⁴ Uşşakizade İbrahim Hasib Efendi, *Zeyli Şaka'ik*, s. 626.

⁴⁵ Buyruldu, Osmanlı diplomatiğinde sadrazam, vezir, defterdar, kazasker, kaptanpaşa, beylerbeyi, vs. yüksek rütbeli vazifelilerin, kendilerinden aşağı mevkilerde bulunanlara gönderdikleri emirler için kullanılan bir terimdir. Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, s. 197. Kadılara da kazaî ve idarî olarak bir üst makamı olan kazasker ve sadrazamlar tarafından buyuruldu gönderilmekte idi. Kadıya herhangi bir konuda gönderilen buyuruldunun bir kopyası kadı tarafından sicile kaydedilirdi. Ancak kadılar sadece kendilerine gönderilen buyurulduları sicillere kaydetmezler, ayrıca kendi kaza bölgesi içinde görev yapan subaşı, bostancıbaşı, kethüda, yeniçeri serdaru v.s. gibi görevlilere gelen buyurulduların da bir nüshalarını kaydederdiler. Bu sebeple şer'îye sicillerinde çok fazla buyuruldu örneği bulmak mümkündür. Ekrem Tak, *Diplomatik Bilimi Bakımından XVI.-XVII. Yüzyıl Kadı Sicilleri ve Bu Sicillerin İhtiva Ettiği Belge Türlerinin Form Özellikleri ve Tanımlanması*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul 2009, s. 247.

Tablo 1: Sicilde Yer Alan Kayıtlar

Kayıt Konusu		Hüccet Numarası	Kayıt Sayısı
Şahıs Hukuku ile İlgili Kayıtlar	Mütevelli Tayini	10 – c, 12 – d, 13 – b, 14 – a, 47 – c, 52 – b, 53 – d, 59 – b, 61 – b, 64 – c, 76 – c	11
	Vakıf Tamirâtı	10 – c, 12 – a, 19 – c, 20 – b, 41 – e, 63 – a, 72 – a	7
	Vakfiyye	14 – a, 44 – e, 35 – a, 59 – b, 80 – e, 82 – c, 86 – a, 53 – d	8
	Vakfa Ödenen Cizye/İспенç	24 – d, 40 – c, 46 – b, 73 – c	4
	Vakfa ait mülkün kiralınması	15 – c, 26 – c, 36 – d, 63 – a, 66 – a, 77 – d, 89 – d	7
	Köle Azadı	9 – b, 9 – e, 16 – b, 16 – f, 18 – e, 34 – b, 36 – c, 42 – a, 45 – b, 55 – b, 75 – f, 77 – e, 81 – a, 84 – a, 84 – c, 84 – d, 4 – f, 15 – a, 28 – a, 33 – b, 34 – d, 35 – b, 47 – e, 49 – b, 40 – e, 60 – b	26
	Kaçak Köleler	25 – d, 43 – f, 65 – b	3
	Köle Satışı	11 – a, 11 – d, 80 – d	3
Aile Hukuku ile İlgili	Nikah Akdi	4 – e, 6 – b, 10 – a, 43 – c, 64 – a, 70 – b, 80 – c	7
	Boşama-Boşanma	5 – b, 24 – g, 32 – b, 57 – d, 58 – d, 64 – e, 70 – b, 10 – b, 14 – b, 42 – d, 48 – a, 71 – d, 85 – e	13
	Nafaka Takdir Edilmesi	32 – a, 44 – b, 50 – b, 67 – b, 72 – b, 89 – b	6
	Vasi Tayini	18 – b, 26 – a, 50 – d, 35 – a, 35 – b, 56 – e, 63 – b	7
Miras	Vasiyet	35 – a, 47 – b, 65 – c, 78 – c, 79 – a, 87 – d	6
	Miras	10 – e, 26 – e, 39 – b, 45 – c, 46 – d, 49 – c, 59 – c, 83 – c, 60 – d, 60 – e	10

	Tereke	1 – a, 6 – e, 11– c, 22 – d, 34– c, 57 – c, 71 – c, 74 – d, 87 – c, 88 – a, 20 – a, 39– a, 43– d, 52– c, 56– c, 61 – d, 67– d, 79 –b, 81– c, 85 – a, 90 – a	21
Borçlar – Alım Satım İle İlgili Kayıtlar	Borç Meselesi	3 – c, 3 – d, 3 – e, 3 – f, 4 – a, 5 – a, 6 – d, 7 – b, 7 – c, 7 – e, 8 – a, 8 – d, 10 – d, 11 – b, 11 – g, 13 – a, 13 – c, 13 – d, 13 – f, 14 – d, 15 – d, 15 – e, 15 – f, 16 – d, 16 – e, 17 – c, 18 – a, 18 – f, 20 – a, 21 – c, 22 – c, 23 – a, 23 – c, 23 – e, 24 – a, 24 – c, 25 – c, 27 – a, 27 – c, 28 – b, 28 – e, 29– b, 29 – d, 30 – d, 30– e, 31 – d, 32– b, 37 – b, 37 – e, 39 – e, 40 – f, 41 – b, 43 – g, 44– a, 44 – d, 45 – a, 46 – a, 46– d, 46 – e, 47 – a, 47 – f, 48 – d, 50– c, 51 – b, 51 – d, 51 – e, 54 – d, 55– c, 55 – d, 57 – a, 57 – e, 58 – a, 59 – a, 59 – c, 60– c, 61 – a, 62 – a, 62 – c, 62 – d, 62 – e, 63 – d, 65 – d, 66 – b, 66 – c, 67– d, 68 – a, 68 – b, 70 – a, 71 – b, 71 – e, 73 – a, 73 – b, 75 – c, 75 – d, 75 – g, 76 – b, 77 – a, 78 – a, 78– e, 78 – f, 80 – a, 81 – c, 85 – f, 83 – a, 87 – a, 87 – b, 87 – d, 13 – e, 16 – a, 19 – b, 25 – a, 25 – e, 69 – a, 76 – d, 82 – b, 32 – c, 45 – c, 64 – b, 83 – b, 24 – c, 11 – f, 19 – a, 24 – e, 25 – a, 31 – c, 41 – c, 44 – a, 51 – c,[54 – e, 58 – b, 60 – a	128
	Mülk Satışı	8 – b, 27 – d, 29 – a, 31 – b, 36 – d, 37 – a, 37 – d, 41 – a, 44 – c, 49 – d, 49 – e, 52 – d, 55 – a, 62 – f, 66 – d, 67 – c, 68 – e, 77 – d, 77 – f, 78 – b, 84 – e, 85 – b, 87 – e	23
	Arazi Satışı	9 – c, 12 – e, 15 – b, 15 – g, 18 – d, 24 – b, 25 – b, 28 – d, 29 – c, 33 – a, 38 – b, 38 – c, 40 – d, 50 – a, 54 – b, 62 – b, 69 – e, 74 – e, 75 – a, 89 – c	20
	Hisse Satışı	2 – a, 4 – d, 8 – e, 21 – b, 42 – b, 42 – c, 47 – d, 61 – c, 67 – e, 76 – a, 85–c, 85 – d	12
	Diğer Satış İşlemleri (çiftlik, dükkan,	5 – d, 6 – a, 11 – a, 11 – d, 62 – d, 21 – a, 49 – c, 16 – g, 63 – e, 8 – f, 38 – a, 67 – e, 75 – e, 77 – f, 7 – d, 33 – d, 75 – b, 30 – b, 80 – d	19

	değirmen, eşya, sandal)		
	Kiralama İşlemleri	12 – b, 31 – a, 38 – a, 63 – b, 66 – a 89 – d	6
	Sulh	4 – b, 6 – c, 19 – d, 22 – a, 26 – d, 27 – b, 28 – c, 33 – d, 39 – a, 49 – a, 56 – b, 67 – a, 68 – c, 70 – c, 72 – c, 77 – c, 88 – b, 89 – e	18
	Hibe	11 – e, 26 – b, 36 – b, 37 – c, 41 – d, 50 – e, 56 – a, 82 – a	8
Ceza Hukuku ile İlgili Kayıtlar	Hırsızlık	8 – f, 46 – c, 84 – b, 94 – f	4
	Akçe Kırıcılığı	48 – b, 71 – a, 83 – a	3
	Katl	8 – c, 40 – a, 64 – f	3
	Zina	63 – c	1
	Darp ve Kültür	2 – b, 4 – c, 7 – a, 17 – a, 54 – c, 74 – b	6
	Görevi Kötüye Kullanma	39 – d	1
	İçki ve Meyhane	9 – d, 48 – c	2
Müteferrik Kayıtlar	5 – e, 20 – c, 26 – f, 36 – a, 58 – c, 92 – a, 93 – a, 93 – b, 95 – a, 95 – c, 92 – b, 92 – c, 92 – d, 93 – e, 93 – f, 93 – h, 93 – c, 93 – d, 94 – b, 94 – e	20	

Şahıs Hukuku ile İlgili Kayıtlar

Tam eda ehliyetine sahip şahıslar tarafından gerçekleştirilen hukuki işlemler kadı veya naibi tarafından şer'iyeye sicillerine kaydedilmiştir. Bunların başında vakıf kurma, mütevellî tayin etme ve köle azadı gelmektedir. Bir vakfın nasıl yönetilip işletileceği, vakfedilen maldan kimlerin hangi esas ve ölçüler içinde

yararlanacağı vakfedenin iradesiyle belirlenir⁴⁶. İncelenen sicilde sekiz adet vakfiye kaydı yer almaktadır. Bunların yedi adeti menzil vakfiyesi, bir adeti ise para vakfiyesidir. Menzil vakfiyeleri, bir mülkün dışında bazen bir mahzeni, su kuyusunu, ahır, dükkânı, fırını ve bahçeyi içine almakta idi⁴⁷. Halkın kredi ihtiyacını karşılamak ve bu ihtiyacın tesiri altında uygun bir faizle işletilecek sermayelerin geliri ile çeşitli hayır işlerine devamlı bir kaynak temin etmek gayesiyle tesis edilen vakıflar ise para vakıflarıdır⁴⁸. Sicilde kayıtlı para vakfı ise Galata'da Kalafatyeri'nde bulunan çeşmeye kaynak temin etmesi için vakfedilmiştir. El-Hac Yusuf adlı kişi hac yolculuğuna çıkarken mütevellî tayin ettiği Mahmud b. Abdullah'a on dört bin akçe bırakmış ve bu paranın onu on bir buçuk hesap üzere işletilmesini vasiyet etmiştir⁴⁹. Elde edilen kârdan günlük üç akçe çeşmeye su çeken görevliye ve bir akçe mütevellîye ödeme yapılacağı da belirtilmiştir⁵⁰.

Şer'iyeye sicillerinde vakfın işlerini vakfiye şartlarına uygun biçimde yönetmek ve gözetmekle görevli mütevellîlerin tayini ile ilgili çokça kayda rastlanmaktadır⁵¹. Mütevellî tayininde vakfedenin (vâkıf) iradesi esas alınır, iradesinin belirlenemediği durumlarda yetki kadıya da geçebilirdi. Nitekim Galata'da Emekyemez mahallesinde merhum El-Hâc Şa'ban ve merhum İbrahim Çelebi vakfının mütevellîsi olan Süleyman Efendi'nin görevini kötüye kullandığı ispatlanınca, kadı tarafından azledilmiş ve yerine Eyüp Beşe ibni Enbiya mütevellî

⁴⁶ Vakfedenin bu konudaki beyan ve şartlarını içeren, vakfın âdeti tüzüğü niteliğindeki yazılı belgeye "vakfiye" adı verilmektedir. Hacı Mehmet Günay, "Vakıf", *TDVİA*, C. 42, İstanbul 2012, s. 478.

⁴⁷ "...zîker olunan Kal'a-i cedîd kurbunda vâki' bir taraftan El-Hâc Yusuf nâm kimesne mülkü ve bir taraftan Ebubekir Beşe nâm kimesne mülkü ve iki taraftan tarik-i âmm ile mahdûd fevkânî iki bâb odaları ve iki sofaya ve bir tabtânî matbah ve bir fırını ve bi'r-i mâiy eşcâr-ı müsmire ve gayr-ı müsmire bahçeyi müstemil menzîlini ve yine âlîfî' zîker Kal'a kurbunda vâki' bir tarafı mîrî bahçeye ve bir tarafı Berber Şaban nâm kimesne mülküne ve iki tarafı tarik-i âmma müntehâ iki bâb fevkânî odaları ve bir sofaya ve tabtında bir aburî müstemil mülk-i menzîlini..." Belge No: 14-a.

⁴⁸ Ömer Lütfi Barkan, "Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)", *Belgeler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C. III, S. 5-6, Ankara 1993, s. 39. Geniş bilgi için bk. İsmail Kurt, *Nazari ve Tatbiki Olarak Para Vakıfları*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1994. Tahsin Özcan, *Kanuni Dönemi (M. 1520-1566/ H. 926-974) Üsküdar Para Vakıfları*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1997.

⁴⁹ Para vakıfları yaygın geleneğe göre, mütevellî eliyle, "...onu on bir buçuk..." (%15) nispetinde bir gelir karşılığında ihtiyaç sahiplerine kredi olarak verilmek suretiyle işletilmişlerdir. İsmail Kıvrım, Mahalle Ayarız Vakıfları (17. Yüzyıl Ayntab Örneği), *Gaziantep Üniversitesi Ayntab Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 2019, s. 36.

⁵⁰ "...müteveffâ-yı mezbûrun mezbûr Mahmud zımmetinde cibet-i karz-ı şer'iden on dört bin akçe hakkı olub hac-ı şerîfde gider oldukda bi emrillâhi te'âlâ vakıf? olub ve mezbûr Mahmud dahî hayâtında oldukça mütevellî olub on'u on bir buçuk hesâb üzere rebn-i kavî ve kefil-i melî ile ehl-i servet ve yesâr ve kâsibden iktidâr kimesnelere ile alâ veçhi'l-helâl istinbâb ve istiglal olunub hâsıl olan rub'iden yevmî üç akçe vâzifesine mezbûr Mahmud'un Galata Suru hâricinde Kalafatyeri'nde vâki' 282 dükkânı önünde olan musluğa tatlı su çeken sakaya virilüb ve bir akçesi dahî vazife-i terliyyet ol deyü vasiyyet eylemişti." Belge No: 53-d.

⁵¹ Hacı Mehmet Günay, "Vakıf", s. 475-476.

olarak tayin edilmiştir⁵². Vasiyetin yazılı bir şekilde hazırlanmadığı durumlarda şahitlerin şahadetine başvurulurdu. Örneğin, Galata'da Yel Değirmeni mahallesinde yaşayan Hadice Hatun ibneti Hüdaverdi hayatta iken vakfıyla ilgili vasiyetini açıklamış, vakfına müteveli olarak Şaban Efendi'yi tayin ettiğini belirtmiştir. Vefatının ardından vasiyetine şahitlik eden kişiler, Şaban Efendi'nin müteveli tayin edildiğine dair mahkemede şahadet etmişlerdir⁵³.

Vâkıfça belirlenen şartlar dışında hukuk nazarında müteveli tayininde kadın ve erkek ayrımı yapılmamıştır⁵⁴. Bununla birlikte Osmanlı vakıf geleneğine bakıldığında kadın müteveli tayini nadir rastlanan bir durumdur⁵⁵. Aile vakıfları içerisinde birtakım haklardan yararlanma adına tayin edilen kadın mütevellilere ait kayıtlar sicillerde daha fazla yer almakla birlikte bulunduğu bölgede ileri gelen kadınlar arasında yer alan kişilerinde müteveliye tayin edildiğine dair örnekler bulunmaktadır. Nitekim incelenen sicilde bu konuda bir kayıt mevcuttur. Bu kayıta Hamza Çelebi vakfının mütevelliyesi, Ümmühani Hatun adındaki bir kadındır⁵⁶.

Vakıflara ait taşınmazlar üzerinde yapılan tamirat veya harcamalar da kadıların kontrolünde idi. Vakfa karşı oluşabilecek suistimallerin önüne geçmek adına kadı tarafından görevlendirilen kişi veya kişiler harcamaları tespit edip, kadıya bildirirlerdi. İncelenen sicilde kadı tarafından görevlendirilmiş mübaşir ve mimarların vakıflarda yaptıkları tespitler ile ilgili kayıtlar yer almaktadır. Örneğin, Tophane'de Süleyman Ağa Vakfı'nın mütevellisi kendisinde olduğu iddia edilen akçe ile caminin ihtiyacını giderdiğini ve vakfın bazı odalarında tadilat yaptırdığını söylemiştir. Bunun üzerine kadı bir mübaşir ve mimar görevlendirmiştir. Mimar, tadilatı yerinde incelemiş, kullanılan malzemenin bütçesini tespit etmiş, caminin ihtiyacı olan eşyalarla da ilgili detaylı bilgiler vermiştir. Mimar ve mübaşir tarafından yapılan tespit sonucunda mütevellinin haklı olduğuna dair karar verilmiştir⁵⁷.

---

⁵² Belge No: 13-b.

⁵³ Belge No: 52-b.

⁵⁴ Nazif Öztürk, "Müteveli", *TDVİA*, C.32, İstanbul 2006, s. 216.

⁵⁵ 1600 Tarihli Evkaf Tahrir Defterine göre yapılan bir çalışmada 3265 adet vakfın içinde sadece on bir tanesinde kadın müteveli tayin edildiği tespit edilmiştir. Bkz. Kadir Aslanboğa, Osmanlı Devleti'nde Vakıf Yönetiminde Tevliyet: İstanbul Örneği, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C. 16, S.32, 2018, s. 555.

⁵⁶ Hüküm No: 76-c. Konu ile ilgili defter dışında tespit edilen bir başka örnek; İstanbul Mahkemesi 18 Numaralı Sicilde yer alan Kasım Çavuş Vakfı mütevelliyesi Ayşe bt. Mustafa Ağa ile ilgilidir. Bkz. Salih Kahriman ve Fuat Recep, *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 18 Numaralı Sicil (H. 1086-1087/ M. 1675-1676)*, İsam Yayınları, İstanbul 2010, s. 604.

⁵⁷ Belge no: 72-a.

Şahıs hukuku kapsamına giren diğer bir konu ise kölelik ile ilgilidir⁵⁸. İncelenen sicilde köle azadı ile ilgili pek çok kayıt yer almaktadır. Bu kayıtların çoğunluğunu Osmanlı'da sıkça rastlanan bir olgu olan karşılıksız köle azadı oluşturmaktadır. İslam hukukunun kölelikten hürriyete geçiş için tesis ettiği diğer müesseseler ise mukâtebe sözleşmesi ve tedbîr yoludur. Sicilde yer alan kayıtlar incelendiğinde köle ile efendisi arasında belli bir bedel karşılığında yapılan ve köleyi hürriyetine kavuşturan mukâtebe sözleşmesine ait iki örnek bulunmaktadır⁵⁹. Bir kimsenin kölesini ölümünden sonra hürriyetine kavuşmak üzere azat etmesi olan tedbîr yoluyla ilgili ise sicilde sekiz kayıt mevcuttur.

Sicilde kaydı bulunan kırk dört adet kölenin yirmi sekizi erkek, on altısı kadındır. Bu kölelerin çoğunluğu Rus asıllıdır. Bunun dışında Moskof, Macar, Frenk, Leh, Eflak ve Habeş asıllı köleler de bulunmaktadır. Bu köleler arasında *müslimetü'l-mille* tabiri ile sonradan Müslüman olmuş köleler hakkında da bilgiler mevcuttur. İslam hukuku Müslümanların köleleştirilmesini yasaklamış olmasına rağmen sonradan Müslüman olan gayrimüslimlerin kölelik durumunu devam ettirmiştir. Bu yüzden Osmanlı İmparatorluğu'nda köleler arasında İslamiyet'i kabul etmiş gayrimüslim kölelere rastlamak mümkündür⁶⁰.

Aile Hukuku ile ilgili Kayıtlar

Nikâh akitlerinin yapılması, evlilikle ilgili anlaşmazlıkların karara bağlanması, nafaka taleplerinin karşılanması, boşanmaların tespiti veya karara bağlanması, mehir, velayet, vesayet, hidâne gibi aile hukuku problemlerinin çözümü Osmanlı mahkemelerinin görev ve yetki alanında bulunmaktadır⁶¹. Bu nedenle aile ve aile hayatına dair mahkemeye konu olmuş pek çok dava şer'iyeye sicillerine kaydedilmiştir.

Şer'iyeye mahkemelerinde nikâh akdi, kadının ve şahitlerin huzurunda gerçekleşmektedir. Akdin gerçekleştiği sırada mehir miktarı da belirlenirdi. Bu nikâhların bugünkülerden farkı işte bu mehir tesmiyesidir⁶². Akdin gerçekleştiği sırada erkek ve kadın mahkemede bizzat bulunabilir ve evlenmeye yönelik irade

⁵⁸ Köle, hak ve fiil ehliyetinden yoksun, eşya gibi alınıp satılabilen, miras bırakılabilen, birinin emri altında bulunan ve özgür olamayan kimsedir. Zübeyde Güneş Yağcı, "İstanbul Esir Pazarı", *Osmanlı Devleti'nde Kölelik*, Tezkire Yayıncılık, İstanbul 2017, s.57.

⁵⁹ Bu kölelerden Yasef v. Yako'nun Rus asıllı kölesi Maruska'nın üç yıllık hizmet etme karşılığında, El-Hac Mehmed b. Ömer'in Macar asıllı kölesi Sıtkıye binti Abdullah'ın ise beş yıllık hizmet etme karşılığında hür olabilecekleri belirtilmiştir. Belge No: 40-e ve 60-b.

⁶⁰ Maria Pia Pedani, "Erken Modern Dönemde Osmanlı İmparatorluğunda Venedikli Köleler", *Osmanlı Devleti'nde Kölelik*, Çev. Dilek İnan, Tezkire Yayıncılık, İstanbul 2017, s.118-119.

⁶¹ Mehmet Akif Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, Klasik Yayınları, İstanbul 2017, s. 30.

⁶² A. Refik Gür, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadılık Müessesesi*, s. 83.

beyanlarını ortaya koyabilirlerdi⁶³. Bununla birlikte taraflar nikâh merasimine bizzat katılmak yerine kendilerini velileri veya vekilleriyle temsil ettirebilirlerdi⁶⁴. Bu şekilde gerçekleşecek bir nikâh akdinde öncelikle vekillerin vekâletlerini şahitlerin şehadeti ile ispatlaması gerekiyordu. Ardından vekiller tarafından mehir miktarı belirleniyor ve nikâh akdi gerçekleşiyordu⁶⁵.

Gayrimüslimlerin nikâh akdi için hem kendi cemaat mahkemelerine hem de kadı mahkemelerine başvurma hakları vardı. Kadının huzurunda gerçekleşen nikâh akdinin Müslümanlarınkinden bir farkı yoktu. Gayrimüslimler de mahkemede bizzat yer alarak yahut vekil kullanılarak evlenebilirlerdi. Nitekim, Galata'da Meyhaniye karyesinde yaşayan Vender binti Yani ile Aleksi v. Papani'nin kadı huzurunda gerçekleşen nikâh akdinde tarafları vekilleri temsil etmiş, mehir miktarı belirlenmiş ve evlilik gerçekleşmiştir⁶⁶.

Evlilik birliğinin sona ermesi hâlinde taraflar kadıya müracaat ederler ve mahkemede boşanma sabit görülürse nikâh fesholunurdu⁶⁷. İncelenen sicilde *talâk-ı bâin* şeklinde gerçekleşen boşanmalar yer almaktadır. Talak-ı bâin, kocaya boşanmış olduğu eşine yeni bir nikah kıyılmaksızın dönme imkânı vermeyen boşama türüdür. Sicilde yer alan kayıtlarda, bu tür bir boşanmanın gerçekleşmesinden sonra mehrin ödenmesi adına kadının yahut ödenmiş olduğunu bildirmek üzere erkeğin mahkemeye başvurduğu görülmektedir⁶⁸.

⁶³ Defterde her iki tarafın mahkemede yer aldığı nikâha örnek; “*Mabmiye-i Galata bâricinde vâki' Hoca Ali maballesinde sâkine Saliba Hâtun ibneti Abdullah mahfil-i kaşâda işbu râfi'ü'l-kitâb Mustafa b. Ali nâm kimesne muvacesinde ikrar ve takrîr-i kelâm idiüb altı bin akçe mehr-i müecel ile nefsimi mezbur Mustafa'ya zeyl-i sabîfede muharrerü'l-esâmî olanlara buşûrunda akd ve tezvîc eyledim dedikde ol dabî mehr-i mezbur ile nefsimiçün mezbur Saliba'ya tezevüc ve kabul itmeğin...*” Belge No: 64-a.

⁶⁴ Mehmet Akif Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 52-53.

⁶⁵ Defterde tarafların vekaletle temsil edildiği nikâha örnek: “*Mabmiye-i Galata'da Yolcuşâde maballesî sâkinlerinden Şerife binti İslâm Hâtun tarafından tezevüc-i âti'l-beyâna vekil olub mezburayı ma'rifet-i şer'iyye ile ârifân olan Mehmed Çavuş ibni Ali ve Osman b. Hüseyin nâm kimesneler şebâdetleriyle şer'ân vekâlet-i sâbite olan Şa'ban b. Ahmed nâm kimesne mahfil-i şer'-i kavîm-i vâcibü't-tekrîmde işbu râfi'ü'l-kitâb Hasan b. Ferruh nâm kimesne tarafında vekil olub Yusuf b. Süleyman b. Ali nâm kimesneler şebâdetleriyle vekâleti sâbit olan Mehmed b. Mustafa nâm kimesne muvâcesinde bi'l-vekâle ikrâr ve takrîr-i kelâm idiüb müvekkilem mezburenin nefsimi müvekkil-i mezbur Hasan'a fiddî râyic-i fi'l-vakt altı yüz akçe mü'ecel üzerine zeyl-i kitâbda isimleri muharrer olan Müslimîn buşûrunda bi'l-vekâle akd-i tezvîc eyledim dedikde vekil-i mezbur Mehmed dabî müvekkil-i merkûm Hasan için tezevüc ve kabul idivermeğin...*” Belge No: 10-a.

⁶⁶ Belge No: 4-e.

⁶⁷ Meydana geliş şekli ve doğurduğu sonuçlar itibarıyla üç farklı boşanma türünden bahsedilebilir. Bunlar talâk, muhâlaa ve tefrikdir. Talak kocanın ve bazı durumlarda kadının tek taraflı irade beyanlarıyla gerçekleştirildikleri boşanma türüdür ve farklı şekillerde meydana gelir. Evliliği sürdürülebilmek için yeni akde ihtiyaç bulunup bulunmaması açısından “ric'î” ve “bâin”, Kur'an ve Sünnet'e uygunluk açısından “sünnî” ve “bid'î” kısımlarına ayrılır. H. İbrahim Acar, “Talâk”, TDVLA, C. 39, İstanbul 2010, s. 496-500.

⁶⁸ Bu tür davaya örnek; “*Mabmiye-i Galata dâbilinde Sultan Bayezîd maballesinde sâkin işbu râfi'ü'l-vesîka Hüseyin b. Şa'bân nâm kimesne mahfil-i şer'-i kavîm-i vâcibü't-tekrîmde zevcesi Ümmühâni binti Mustafa nâm Hâtun'u talâk-ı bâyin ile tatlık eyledikden mü'ecelini dabî meclis-i mezburda zeyl-i hüccetde mastûrî'l-*

Ayrıca talâk ile boşanmanın dışında tarafların anlaşarak evliliklerine son verdikleri muhâlaa yoluyla boşanmaya dair kayıtlar da bulunmaktadır. Çoğu kere bu yolla boşanma talebi kadın tarafından gelmekte ve kadın kocasından nikâhını alma karşılığında bir kısım mali haklarından feragat etmektedir. Nitekim, sicilde yer alan bir kayıta, Sabiha binti Şaban eşi Abdullah ibni Mehmed'in vereceği üç yüz akçe mehirde vazgeçtiğini mahkemeye bildirmiştir, boşanma bu şartla gerçekleşmiştir⁶⁹.

Boşanma gerçekleştikten sonra kadının mehri, şahsi malları ve nafakası, çocukların velayet haklarının aidiyeti ve bakımları hususunda mahkeme tarafından tedbirler ve kararlar alınırdı⁷⁰. Boşanma gerçekleştikten sonra koca karısının nafakasını ödemez veya eksik öderse kadın yargı yoluna başvurabilirdi. Kadıya nafaka talebi yalnızca kadınlar tarafından gelmiyordu⁷¹. *Sagır* diye tabir edilen ergenlik çağına gelmemiş, küçük çocukların veli veya vasisi de kadıya nafaka talebiyle başvurabiliyordu. Örneğin, Galata'da Yel Değirmeni mahallesinde yaşayan Receb Beşe ibni Şaban için vasisi olan amcası nafaka talebinde bulunmuştur. Kadı, Receb'in ihtiyaçları için babasının malından dört akçe ödenmesini uygun bulmuştur⁷².

Miras Hukuku ile İlgili Kayıtlar

Osmanlı hukuk sistemine göre, ölen kişilerin geride bıraktıkları eşya ve mallarının tespit ve taksimi kadıların görevleri arasında yer alır. Sivil kesimin miras taksimini kadıya yaptırması isteğe bağlıdır. Kadı ancak mirasçılarının veya alacaklıların talebi durumunda yahut mirasçılar arasında küçük çocuklar varsa miras taksimine müdahale edebilir. İncelenen sicildeki miras konulu kayıtlar genel olarak kişilerin aralarında yaptıkları miras paylaşımı hakkındadır. Ölen kişinin akrabaları kendi aralarında miras paylaşımını sorunsuz bir şekilde yapıp mahkemeye bu paylaşımı tescil ettirmek için başvurmuşlardır. Amaç yapılan miras paylaşımına resmîyet kazandırmaktır.

Sicilde mirasın mahkeme tarafından bölüştürülmesini talep eden mirasçılarla ilgili de kayıtlar bulunmaktadır. Örneğin, Mehmed Çelebi ve Receb Çelebi

---

esâmi olan Müslümanlar buşûrunda merkûm Ümmühânî'ye tamâmen def' ve teslim ol dâhî alub kabz eyledikde mahzarında takrîr-i kelâm idüb alâ sümme (?) münkazıye oluncaya değîn zımmetine terettüb iden nafaka-i lâzımm mukâbelesinde dahî zevcim mezbûr Hüseyin yedinden yüz nakd-i akçe ile hâlâ sâkin olduğum menzîlim dâhilinde mevcûd olan iki vukıyye mikdârı sade yağ ve bir şinik mikdârı pirinç ve bir mikdâr odun ve gayrı eşyâ her ne ise bi'l-tamâm alub kabz eyledim min ba'd mezbûr Hüseyin zımmetinde mebr-i mezbûrumdan ve nafaka-i iddetimden ve zevciyyete müte'allik sâir hukûk-ı şer'ıyyeden bir babbe hakkım kalmadı dedikde mâ hüve'l-râki' bi'l-ibtigâ ketb ve sebt olundu." Belge No: 25-g.

⁶⁹ Belge No: 10-b.

⁷⁰ A. Refik Gür, Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadılık Müessesesi, s. 84.

⁷¹ Celal Erbay, "Nafaka", TDVİA, C.32, İstanbul 2006, s. 282-283.

⁷² Belge No: 89-b.

babalarından kalan menzili paylaşma konusunda anlaşmazlık yaşamış ve mahkemeye başvurmuşlardır. Kadının görevlendirdiği mübaşir ve mimar söz konusu menzile gidip, iki kardeş arasında miras paylaşımını gerçekleştirmişlerdir⁷³. Bu miras paylaşımı sicile kardeşlerin karşılıklı olarak diğeri üzerindeki malda hakkının olmadığını belirten iki ayrı hüccet hâlinde kaydedilmiştir⁷⁴.

Sicilde bir adet tereke⁷⁵ kaydı bulunmaktadır. Bu tereke Yolcuoğlu Mahallesi'nde ikamet ederken vefat eden Kayıkkapucu Ahmed Ağa'ya aittir. Çocukların vasisi tarafından yapılan talep üzerine kadının tayin ettiği görevli terekeyi tespit etmiştir. Terekenin ilk kısmında Ahmed Ağa'ya ait olan her türlü eşya adeti ve kıymetiyle birlikte yazılmıştır. Daha sonra sahip olduğu nakit para tespit edilerek ödenmesi gereken borçlar ve giderler *minhai'l-ibrâ'at* başlığı altında kaydedilmiştir. Bunlar, techiz ve tekfin yani defin işlemleri için yapılacak harcama, eşine ödenecek mehir, çocukların nafakası, ev vergisi ve borçlarıdır. Ayrıca terekenin taksimi için mahkeme tarafından alınan resm-i âdî vergisi ve diğer masraflar adına ödenecek miktarda bu kısımda belirtilmiştir. Masraflar çıktıktan sonra kalan para mirasçılar arasında taksim edilmiştir. Ahmet Ağa'ya borcu olan sekiz kişinin yapacağı ödemelerde kaydedilmiş olup, bu borçlar da tahsil edildikten sonra vârisler arasında nasıl pay edileceği yazılmıştır⁷⁶.

Ticaret Hukuku ile ilgili Kayıtlar

İncelenen sicilde kayıtların çoğunluğunu bu başlık altında değerlendirilen davalar oluşturmaktadır. Bunlar; alacak-verecek davaları, satış, kiralama, hibe ve sulh işlemleridir. Defterde borç meselelerine ilişkin yüz yirmi sekiz adet kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtların yüz yedi tanesi herhangi bir nedenle birbirlerine borç veren kişilerin davalarını içermektedir. Alacaklı kişiler, borçlunun borcunu ödemesi için mahkemeye başvurarak borcun ödenmesini talep etmişlerdir ve bu

⁷³ "...*fevkâni bir küçük oda ve yanında bir kenîf ve ona muttasıl bir ocaklı oda ve nerdübân sofası ve bir orta sofa ve iki sofalı ve bir şehnişînlî kebîr oda ki bir duvarı benim ile müşterek olmak üzere ibkâ olunmuşdur ve yine tabîânî iki oda ve üç sofa ve bir taş nerdübân ve önünde abur ve zâ'at-ı eşcâr-ı müsmire muhavvata ve bir su kayusu ve havuz ve yine hadîka-i kebîreden bana ta'yîn olan hissedan mâ'adâsının cem'isi ve yine sokak kapusunun üstünde vâki' iki oda ve bir küçük kâlar ve fevkâni ve tabîânî kenîfi ve iki sokak kapusu beyninde vâki' birkaç mekâbir-i müslimîn müstemil mahtûtayı muhtevîdir orta kapudan tâlen yirmi dört zîrâ' ve kadden (?) altı zîrâ' duvarı beynimizde müşterek olmak üzere karındaşım mezbûr Mehmed Çelebi'nin hissesine ta'yîn ve tahsîs olunub ve yine kebîr-i bağçe içinde ikimizin beynini fâsul olacak tahta harcını iştirâken edâ eylemek üzere mu'âbede eyledik...*" Belge No: 60-d.

⁷⁴ Belge No: 60-d ve 60-e.

⁷⁵ Ölen kişinin geride bıraktığı eşya ve mallar. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tahsin Özcan, "Muhallefât", TDVİA, C.30, İstanbul 2005, s. 406-407.

⁷⁶ Belge No: 90-a.

durumda genellikle borçlunun borcunu kabul ettiği görülmektedir⁷⁷. Bazı kayıtlarda alacaklının ya da borçlunun mahkemede davasını ispat etmek zorunda kaldığı görülmektedir. Örneğin, Fatma b. Abdullah, beş sene önce İstefani v. Yorgi'ye on riyali kuruş borç verdiğini bildirip borcun ödenmesini talep etmiştir. İstefani'nin borcunu inkâr etmesi üzerine mahkeme Fatma'dan iddiasını ispatlamasını istemiştir. İki şahidin şahadeti ile İstefani'nin borç aldığı ispatlanmış ve mahkeme kendisine borcun ödenmesini tembih etmiştir⁷⁸. Şahitliğin mümkün olmadığı durumlarda ise mahkemenin alacaklıya veya borçluya yemin teklif ettiği görülmektedir. Bu durumda kişilerin yemin ettikleri⁷⁹ ya da yeminden kaçtıkları⁸⁰ görülmektedir. Borç konusunda tarafların aralarında sulh yaptıklarını gösteren kayıtlarda bulunmaktadır. Belirlenen sulh bedelinin ödenmesi ile alacaklı ve borçlu birbirlerinin zimmetlerini ibra etmekte ve böylece dava kapanmaktadır. Örneğin, Ahmed Beşe, Fazlı Reis ibni Ahmed'in gemisinde denizci iken vefat etmiştir. Varisi olan babası Seyyid b. Mehmed, Fazlı Reis'ten oğlunun sermaye için verdiği kırk esedi kuruşu talep etmiştir. Fazlı Reis sermaye ile alınan buğdayın telef olduğunu söylemiştir. İki taraf arasında yaşanan çekişmeler arabulucuların aracılık etmesiyle sona ermiş, Seyyid b. Mehmed on bin akçe sulh bedeli karşılığında davasından vazgeçmiştir. Borçluların ödeme yapmak için takas yoluna başvurduğu⁸¹ veya alacaklının borcuna karşılık borçlunun herhangi bir malını rehin ettiği de görülmektedir⁸².

Sicilde yer alan satış ve kiralama işlemleri de bu başlık altında incelenmiştir. Mülk satışı ile ilgili kayıtlarda, evlerin genişçe tarifi yapılmakta, bahçesi varsa içindeki ağaçların sayısı ve meyveli olup olmadıkları da belirtilmektedir⁸³. Sicile

⁷⁷ "...bundan akdem mezbûre Emine elli top astar her biri yüz yirmi beş akçe olmak üzere altı bin akçeye bey' ve teslim idüb ol dabî iştirâ ve kabz imiş idi hâlâ meblağ-ı mezbûr altı bin akçe bakkam mezbûre Emine Hâtun'dan taleb iderim suâl olunsun dedikde gubbe's-suâl mezbûre Emine Hâtun cerâbında fi'l-bakîka müdde'î-i mezbûre üzere elli top astar bahâsından zımmetinde lâzımı'l-edâ ve râcibü'l-każâ altı bin akçe deynim vardır deyü ikrâr ve i'tirâf itmeğîn..." Belge No: 30-d.

⁷⁸ Belge No: 3-e.

⁷⁹ "...Mehmed yedinde olan altmış aded keçiden müdde'î-i mezbûrun hissesi olmadığına yemin teklif olundukda ol dabî hasebi'l-mes'ûl yemin billâbi te'âla itmeğîn mezbûr İbrahim ikrârı mertebesi olan akçelik edâsıyla ilzâm ve müdde'î-i merkûm mu'ârazadan men' olunub mâ hüve'l-râki' bi't-taleb ketb olundu." Belge No: 7 – c.

⁸⁰ "...Ahmed Reis'e yemin teklif olundukda ol dabî yeminden nüskül itmeğîn mücebiyle mezbûr Ahmed Reis bi vech-i mu'ârazadan? men' birle mâ hüve'l-râki' bi't-taleb ketb ve terkîm olundu." Belge No: 48 – d.

⁸¹ "...cibet-i deyn-i şer'iden ba'de-külli hesâb zımmetimde lâzımı'l-edâ ve râcibü'l-każâ deynim olan doksan dokuz bin akçeye takâs idüb ol dabî mukâssa ve kabûl eyledi dedikde..." Belge No: 64 – b.

⁸² "...mülk bağımy vasıyy-i mezbûr yedine rehin ve teslim eyledim ol dabî irtihân ve kabz ve teslim eyledi ba'de'l-yem mezbûr zımmetimde sağrân-ı mezbûrâna lâzımı'l-edâ deynimdir ve bağı mezbûr dabî mezbûr vasıyy-i mezbûr yedinde ve kabz-ı tasarrufundadır dedikde..." Belge No: 56 – e.

⁸³ "...silk-i mülk-i sabîhimde münselik olub mahalle-i mezbûrede râki' bir taraftan ba'zan Müteferrika Yusuf Ağa b. Abdullah mülküne ve ba'zan Salih Efendi mülküne ve bir 202 taraftan ba'zan Kâtib İbrahim Çelebi mülküne ve ba'zan Hâdim (boş) Ağa vakfına ve bir taraftan ba'zan Eyyüb Ağa mülküne ve ba'zan Abdî Ağa mülküne ve bir taraftan tarîk-i Âmma müntehî olub muhavvata-i dâhilyesi fevkânî bir bâb kubbeli ve kâsili

kaydedilen ev satışlarının on beşi iki katlı, ikisi tek katlı ve biri üç katlıdır. Diğerlerine göre çok yüksek bir fiyatla satılan evin müstemilatının geniş olduğu tespit edilmiştir⁸⁴. Arazi satışı ile ilgili kayıtlarda ise arazinin konumu, boyutu, varsa üzerindeki ağaçların özellikleri ve arazinin fiyatı kaydedilmektedir⁸⁵. En yüksek fiyatlı arazinin üzerinde fındık ve meyve ağaçları bulunan on dönümlük bir bağ olduğu tespit edilmiştir. En düşük fiyatlı arazi ise Tatavla'daki boş bir arsadır. Kiralama işlemleri ile ilgili kayıtların tamamında ise bir gayrimenkulün kiralanması söz konusudur. Bu kayıtlarda kiralanın taşınmazın konumu, kiralanma süresi ve kira bedelini görmek mümkündür.

Ceza Hukuku ile İlgili Kayıtlar

Kadılar, yargı görevlerinin yanı sıra şehrin idaresinden ve asayişinden de sorumlulardı. Bu görevleri kapsamında kazada meydana gelen hırsızlık, katl, zina, görevi kötüye kullanma, darp ve küfür gibi asayiş olayları şer'îyye sicillerine yansımıştır. Galata, kalabalık ve kozmopolit yapısı nedeniyle hareketli bir yaşama sahipti. Bu yüzden asayiş ihlal olaylarının diğer semtlere göre daha fazla görülmesi muhtemeldir. İncelenen sicilde yer alan asayiş olayları bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Sicilde hırsızlık olayları ile ilgili dört adet kayıt bulunmaktadır. Hırsızlık davası mağdurun şikâyetine bağlı kılınmıştır. Suçun unsurlarından biri olarak çalınan şeyin başkasına ait olduğunun ispatı gerekmekte bu nedenle öncelikle bu hususun ortaya konması için husumetin bildirilmesini ve dolayısıyla şikâyetin varlığını gerekli kılmaktadır⁸⁶. Nitekim Bereketzâde mahallesinde yaşayan Halil b. Ali, Veli b. Mustafa adlı kişinin evine girip zikrolunan eşyaları çuvala koyup çaldığı iddiasında bulunarak eşyaların geri alınmasını talep etmiştir. Veli b. Mustafa söz konusu eşyaları çaldığını itiraf etmiştir⁸⁷. Bir başka davada ise hırsızlık yaptığı iddia edilen kişinin suçunu inkâr ettiği görülmektedir. Bu durumda zanlıya yemin teklif edilmiş, o da hırsızlık yapmadığına dair yemin etmiştir. Böylece hırsızlık iddiasında bulunan kişinin davası reddedilmiştir⁸⁸. Diğer bir kayıta ise hırsızlıkla

---

odayı ve yine bir sağır kâşilü odayı ve dokuz bâb fevkânî oda ve bir orta sofa ve bir bâb sofa ve bir tabta pûş ve bir fevkanî mabeyn odası ve iki bâb oda tahtânî oda ve camekanlı iki kubbelü bir hamâm ve debliz ve matbah ve bi'r-i mâ ve bir tahtânî ve iki fevkânî kenîfleri ve hâriciyesi dört bâb fevkânî oda ve iki orta sofa ve bir kâlâr ve bir matbah ve bi'r-i mâ ve tahtânî iki oda ve bir kebîr oda ve bir abur ve bir debliz ve sedd üzerinde üç kat'a eşcâr-ı müsmireye hâvî hadîkayı müstemil işbu mülk-i menzîlimi..." Belge No: 29 – a.

⁸⁴ Söz konusu evin satış işlemi 27-d numaralı kayıta yer almaktadır.

⁸⁵ "...silk-i mülk-i sabîhimde münselik olub Mahmiye-i mezbûrede İlyas mahallesinde vâki' bir tarafı Hüseyin Ağa vakfı ve bir tarafı Kasım Paşa vakfı ve bir tarafı Rüstem Paşa vakfı ve taraf-i râbi'-i tarik-i am ile mabdûd tûlen dokuz zîra' ve altı bir parmak ve arzân sekiz buçuk zîrâ'mülk arsa-i hâlîyemi..." Belge No: 12 – e.

⁸⁶ Mehmed Akman, *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 29.

⁸⁷ Belge No: 46-c.

⁸⁸ "Mahrûsa-i Galata hısmı ebvâbından Arab Kapusu hâricinde çakşur olan Ahmed b.El-Hâc Radvan mahfil-i kazâda Mahrûsa-i mezbûrede bakkal olan iş bu hâmilü's-sıfr Yani v. Panayot nâm zımmî murâcebesinde

suçlanan kişinin evine, mahkeme tarafından görevlendirilen bir görevli ile beraberinde isimleri yazılı birkaç Müslüman gönderilmiştir. Söz konusu kayıp eşyaların suçlanan kişinin evinde olduğu tespit edilmiştir⁸⁹.

Defterde cinayet davası içerikli üç adet kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlardan tespit edebildiğimiz kadarıyla herhangi bir cinayet ya da şüpheli bir ölüm durumu yaşandığında insanlar mahkemeye başvurabiliyorlardı ancak kadı olayla ilgili sadece şahitlerin şahadeti ile yetinmiyordu. Görevlendirdiği kişilerce mahkemeye taşınan olayın detaylı olarak incelenmesini sağlıyordu. Örneğin, Sahaf Muhyiddin mahallesinde yaşayan bazı kişiler kadıya başvurarak, komşuları Emine Hatun'un, evinin yakınındaki kuyuya atılarak intihar ettiğini bildirip, olayın incelenmesini talep etmişlerdir. Kadı tarafından görevlendirilen bir kişi ile mahkemeye başvuran kişiler olay yerine giderek Emine Hatun'un cesedini kuyudan çıkarmışlardır. Cesedin boğazına bağlı bir ip ile kuyuya atıldığı görülmüştür. Görevli tarafından ceset üzerinde yapılan incelemede bir yaralama izine rastlanmamış ve Emine Hatun'un kendi boğazına ip bağlayarak kuyuya atılmış olduğuna dair bir kaniya varılmıştır⁹⁰. Mahkemenin görevli tarafından yaptığı bu tespit sonrasında nasıl bir işlem yaptığına dair herhangi bir kayıt yer almamaktadır. Ancak sicilde yer alan bu dava örneği günümüzdeki gibi şüpheli ölümlerin mahkemelere yansımalarını göstermesi açısından önemlidir.

SONUÇ

Şer'iyye sicilleri Osmanlı tarihi araştırmacılarının yapacağı çalışmalarda başvuracakları kapsamlı ve orijinal kaynaklardır. Yerel tarih açısından önemli bilgiler barındıran siciller bir bölgenin sosyo-ekonomik ve hukuki durumu hakkında diğer kaynaklarda bulunmayan çeşitli bilgileri barındırmaktadır.

İncelenen 94 numaralı Galata şer'iyye sicili 1663-1664 yılları arasındaki dokuz aylık süreyi ihtiva etmektedir. Bu yıllar IV. Mehmet'in saltanatta olduğu döneme denk gelmektedir. Sicil içerisinde 454 adet kayıt bulunmaktadır. Büyük bir kısmı hüccetlerden oluşan bu kayıtlar, ayrı başlıklar altında tasnif edilmiş sicilden seçilen dikkat çekici örneklerle yer verilerek Galata Kazası'nın sosyal, kültürel, ekonomik yapısı ile ilgili veriler ortaya çıkarılmıştır.

üzerine da'râ ve takrîr-i kelâm idüb târîh-i kitâbdan üç gün mukaddem dükkânım açılıp dâbilinde on iki pâre gömlekler ve sarıklar sırka olunmağla merkûm Yanı'yi mazûnna ittibâz idüb suâl olunsun dedikede gıbbe'suâl ve akîbü'l-inkâr ve müdde't-i mezâhdan müdde'âsına mübeyyine beyyine taleb olundukda ityân-ı beyyineden izbâr-ı acz ile gıbbe'l-istiblâf fi'l-râki' zikr olunan eşyâyı abz eylemediğüine yemîn teklîf olundukda ol dabî alâ veşki'l-mes'ûl yemîn billâhi te'âla ellezî enzele'l-înîle İsa aleyhisselam itmeğîn mücebiyle vecb-i tasarruf men' birle mâ hüve'l-râki' bi't-taleb ketb olundu. Min Receb sene 1075." Belge No: 84-b.

⁸⁹ Belge No: 94-f.

⁹⁰ Belge No: 8-c.

Sicildeki kayıtların büyük bir çoğunluğu borç meseleleri ve satış işlemleri ile ilgilidir. Kişiler alacak-verecek konusunda anlaşmazlığa düştüklerinde ya da yapılan işlemi kaydederek güvence altına almak istediklerinde ister Müslüman ister gayrimüslim olsun kadıya başvurabilmişlerdir. Bu kayıtlar farklı din ve ırklara mensup kişilerin birbirleriyle ticaret yaptıklarını ve birbirlerine borç alıp verdiklerini göstermesi açısından önemlidir. Satış işlemleri ile ilgili kayıtların büyük bir kısmı menzil ya da mülk olarak adlandırılan ev satışlarını içermektedir. Ev satışlarının yanı sıra arazi, hisse, çiftlik, dükkân, değirmen, eşya, sandal ve köle satışı ile ilgili kayıtlar da bulunmaktadır. Sicile yansıyan ticaret konulu işlemlerin fazlalığı Galata'daki ekonomik hayatın canlılığını göstermektedir.

Aile hayatına dair davalar içerisinde kadı ve şahitler huzurunda gerçekleşen ve mehir miktarının belirtildiği nikâh akitleri, boşanma, nafaka ve vesayet ile ilgili kayıtlar yer almaktadır. Evlilik ve boşanmalar imam tarafından yapılsa da mutlaka sicile kaydedilirdi. Bundan maksat özellikle kadınların birtakım haklarını güvence altına almaktı. Eğer ilerde boşanma gerçekleşirse kadın mahkemeye başvurarak hak talep edebilir, kocasının vermekten imtina ettiği mehri alabilirdi. Bu dava kayıtları kadın haklarının korunmakta olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Galata'da sosyal yaşama bakıldığında Müslüman ve gayrimüslimlerin hoşgörü içerisinde yaşadıkları görülmektedir. Gayrimüslimlerin başta tereke ve miras konularında olmak üzere birçok konuda kendi cemaat mahkemelerine başvurabildikleri gibi kadıya da başvurdukları görülmektedir. Bu durum Osmanlı hukuk sistemine ve şer'î mahkemeye olan güveni göstermektedir. Burada vurgulanması gereken bir farklılık olarak Müslümanların Kur'an üzerine yemin etmesi söz konusu iken zımmî statüsündeki gayrimüslimlerin kendi kutsal kitaplarının üzerine yemin edişidir.

Osmanlı, bir vakıf medeniyeti olarak bilinmektedir. Defterde yer alan vakıflarla ilgili kayıtlar da bu tespiti teyit etmektedir. Bu durum, Osmanlı toplumunun sosyal dayanışma içerisinde olduğunun da delilidir. Hatta vasiyet kayıtlarında bile vasilerin fakir fukara için hayri ve dinî faaliyetlerde buldukları görülmektedir. Buna mukabil kayıtlarda hırsızlık, cinayet, darp, küfür gibi suç teşkil eden ve toplumun genel asayişini bozan durumlar da vardır. Bu itibarla siciller toplumun hayatı açısından bir ayna vazifesi görmektedir.

Siciller kültür tarihi açısından da son derece önemli kaynaklardır. Sicilde yer alan bir hüccette ölünün arkasından üçüncü, yedinci ve kırkinci günlerde mevlit yapılması bugün hâlâ yerine getirilen bir gelenektir. Bu nedenle denilebilir ki siciller toplumun geçirdiği değişimleri gösterebildiği gibi bugünün insanı ile Osmanlı insanı arasındaki benzerlikleri de ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA**1. ARŞİV KAYNAKLARI**

İstanbul – Galata Sicilleri, 94 Numaralı Şer'iyye Sicili, H.1074-1075. (İSAM'dan alınmıştır.)

2. TETKİKLER

ACAR, H. İbrahim, "Talâk", *TDVİA*, C. 39, İstanbul 2010, ss. 496-500.

AKDAĞ, Mustafa, "Osmanlı Rejiminde Hükümet Sistemi", *Türkiye'nin İktisadi ve İhtimai Tarihi*, C. II, Tekin Yayınevi, İstanbul 1979.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Şer'iye Sicilleri I*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.

AKMAN, Mehmed, *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004.

ALAN, Ercan, "934 (1528) Tarihli Bir Belgeye Göre Rumeli'de Kadılık Müessesesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 46, 2016, ss. 168-177.

ALAN, Ercan, "Yeni Bir Belgeye Göre XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Mülazemet Sistemi", *Osmanlı Araştırmaları*, S. 49, 2017, ss. 89-124.

ASLANBOĞA, Kadir, Osmanlı Devleti'nde Vakıf Yönetiminde Tevliyet: İstanbul Örneği, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C. 16, S.32, 2018, ss.551-558.

AYDIN, M. Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Basım ve Yayım, İstanbul 2009.

AYDIN, M. Akif, *Osmanlı Aile Hukuku*, Klasik Yayınları, İstanbul 2017.

BARCAN, Ömer Lütfi, "Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)", *Belgeler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C. III, S. 5-6, Ankara 1993.

BAYINDIR, Abdülaziz, *İslam Mubakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul 2015.

BAYKARA, Tuncer, "Kaza", *TDVİA*, C. 25, Ankara 2002, ss. 119-120.

BOSTAN, İdris, Kapudan Paşa, *TDVİA*, C. 24, İstanbul 2001, ss. 354-355.

BULUNUR, Kerim İlker, *Osmanlı Galatası (1453-1600)*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2014.

DURSTELER, Eric R, *İstanbul'daki Venedikliler*, Çev. Taciser Ulaş Belge, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.

ERBAY, Celal, "Nafaka", *TDVİA*, C. 32, İstanbul 2006, ss. 282-283.

FREELY, Brendan ve FREELY, John, *Galata, Pera, Beyoğlu: Bir Biyografi*, Çev: Yelda Türedi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014.

GEDİKLİ, Fethi, Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 3, S. 5, 2005, 187-213, ss. 187-189.

- GOFFMAN, Daniel, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700*, Çev. Ülkün Tansel, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.
- GRADEVA, Rossitsa, “Balkanlar’da Bir Kadı Mahkemesi 17. Yüzyılda ve 18. Yüzyıl Başında Sofya”, *Osmanlı Dünyası*, Editör Christine Woodhead, Alfa Yayınevi, İstanbul, 2018.
- GÜNAY, Hacı Mehmet, “Vakıf”, *TDVİA*, C. 42, İstanbul 2012, ss.475-479.
- GÜR, A. Refik, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Kadılık Müessesesi*, Haz. M. Nihat Aryol, İstanbul 2017.
- İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.
- İNALCIK, Halil, *İstanbul Tarihi Araştırmaları*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019.
- İNALCIK, Halil, “Galata”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 3, ss. 349-354.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Bilâd-ı Selâse”, *TDVİA*, C. 6, İstanbul 1992, ss. 151-152.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “İlmiye Teşkilatı”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Editör Ekmeleddin İhsanoğlu, C. 1, İstanbul 1994, ss. 247-277.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “İstanbul Kadılığı”, *TDVİA*, C. 23, İstanbul 2001, ss. 305-307.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Mahreç”, *TDVİA*, C. 27, Ankara 2003, ss. 387-388.
- KAHRAMAN, Seyit Ali ve DAĞLI, Yücel, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul*, C.1 ve C. 2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017.
- KAHRİMAN, Salih ve RECEP, Fuat, *İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi 90 Numaralı Sicil*, İsam Yayınları, İstanbul 2012.
- KAHRİMAN, Salih ve RECEP, Fuat, *İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 18 Numaralı Sicil (H. 1086-1087/ M. 1675-1676)*, İsam Yayınları, İstanbul 2010.
- KIVRIM, İsmail, Mahalle Avârız Vakıfları (17. Yüzyıl Ayntab Örneği), *Gaziantep Üniversitesi Ayıntab Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 2019.
- KURU, Levent, “XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Rumeli Kadılıkları”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 8, Ş. 2, 2019, ss. 261-294.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2018.
- MANTRAN, Robert, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul*, C. I, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay ve Enver Özcan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990.
- ÖZCAN, Tahsin, “Muhallefât”, *TDVİA*, C.30, İstanbul 2005, ss. 406-407.
- ÖZTÜRK, Nazif, “Mütevelli”, *TDVİA*, C.32, İstanbul 2006, ss. 217-220.
- PEDANİ, Maria Pia, “Erken Modern Dönemde Osmanlı İmparatorluğunda Venedikli Köleler”, *Osmanlı Devleti’nde Kölelik*, Tezkire Yayıncılık, İstanbul 2017, ss. 117-135.

TAK, Ekrem, *Diplomatik Bilimi Bakımından XVI.-XVII. Yüzyıl Kadı Sicilleri ve Bu Sicillerin İhtiva Ettiği Belge Türlerinin Form Özellikleri ve Tanımlanması*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul 2009.

UĞUR, Yunus, “Şer’iye Sicilleri”, *TDVİA*, C. 39, İstanbul 2010, ss. 8-9.

UNAN, Fahri, “Mevleviyet”, *TDVİA*, C. 29, Ankara 2004, ss. 467-468.

UŞŞAKİZADE İbrahim Hasib Efendi, *Zeyl-i Şaka’ike*, Haz. Ramazan Ekinci, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2017.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti’nin İlmîye Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.

YAĞCI, Zübeyde Güneş, “İstanbul Esir Pazarı”, *Osmanlı Devleti’nde Kölelik*, Tezkire Yayıncılık, İstanbul 2017, ss. 57-90.